

ДРУШТВЕНИ АСПЕКТИ НАСИЉА И УЛОГА МЕДИЈА – ИЗМЕЂУ ОСУДЕ И АПОЛОГИЈЕ

Милован Суботић*
Милош Миленковић**

Достављен: 29. 06. 2023.

Језик рада: Српски

Кориговано: 17. 07, 23. 08 и 15. 09. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 26. 09. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2303067S

Масовна убиства у Основној школи „Владислав Рибникар“ у Београду и у околини Смедерева и Младеновца, поред опште осуде и узнемирености становништва, отворила су и многа питања о димензијама насиља у друштву, свакодневном животу и јавном простору. И како то обично бива после догађаја са овако тешким последицама, одговор на тешке злочине налази се, пре свега, у сфери репресивног – у појачаном присуству државног репресивног апарата, предлагању оштријих законских одредби и реторици у јавном простору која је „пребојена“ емотивним одговорима на проблем. Након тог периода следи преиспитивање и анализирање различитих друштвених процеса и појава које су, на различит начин, допринеле настанку оваквих догађаја. Зато се на страницама овог рада, полазећи од већ постулираних друштвених искустава са насиљем у јавном простору, у разним временима, на различитим локалитетима и од различитих субјеката, пажња примарно усмерава на друштвене аспекте насиља у реалности. Иако се не може рећи да су медији директно одговорни за недавне масакре који су потресли српско друштво, медијски наративи након ових трагедија указују на присуство насиља у медијском простору које прелази границе прихватљивог. Одговор институција и друштва, усмерен ка инкриминацији оваквог медијског понашања и јавног деловања, намеће се као један од најважнијих изазова пред којима се наше друштво и држава налазе.

Кључне речи: *насиље, друштво, медији, млади, осуда, апологија, толеранција, релативизација*

„Ако живите у измишљеном свету, онда измишљени свет постаје ваша стварност“

Емануел Танај

* Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, milovan.subotic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0001-8729-5742>

** Универзитет одбране у Београду, Институт за стратегијска истраживања, Београд, Република Србија, <https://orcid.org/0000-0003-1155-3797>

Иако се насиље у медијима у ширем друштвеном дискурсу доводи у директну везу са насиљем у реалном животу, треба бити опрезан у научном закључивању да је то *a priori* тако. Однос између медија и насиља, тј. степен њихове каузалности, мењао се из академске визуре у последњих неколико деценија. У раду „Насиље на телевизији – анализа потенцијалних криминогених ефеката”, сложене су до тада познате идеје и научне операционализације, са коначном поруком да се не може извући јасна паралела између пораста агресивности на телевизији са растом агресивности и оствареног насиља у друштву. Конкретно, наводи се да се „не могу навести емпиријски докази за повећање агресивности која би била узрокована приказивањем насиља у емисијама забавног карактера на телевизији” (Kunzick, 1975:692), односно да „насилни садржаји приказани на телевизији немају утицај на спремност примаоца информације да сам искаже агресивно понашање” (Kunzick, op. cit.).

Оцигледно је да у делима насталим седамдесетих година прошлог века ни су постојале студије које би на научно утемељен начин доказивале повезаност медијског насиља са насиљем почињеним у реалном животу. Оно што је и тада егзистирало на нивоу додире науке и спектакла, биле су ризикантне квазиинтерпретације чињеница. Многе студије примењиване су тако да су морале довести до жељеног резултата – било то повећање агресивности кроз медијско насиље, његову редукцију или „само” неделотворност (Kunzick, 1998). Узмемо ли у обзир овакав амбијент у којем су разматране везе између насиља у медијском простору и оног реалног – које нас окружује, али и тадашњи мањи ниво насиља и убистава са елементима спектакла, теза неделотворности између анализираних категорија, коју је заступао и протезирао Кунзик, делује као сасвим коректно академско виђење, прилагођено времену у којем је етаблирано.

И данас истраживање теме о повезаности медија и друштвеног насиља има одређене противречности и недостатке. Тако, на пример, многе студије још увек истражују исте тематске аспекте истим методама, уз само незнатне модификације, иако развој догађаја у „никад бржем веку” налаже и једнако брз научни одговор. Стога је и напредак ка недвосмисленијој спознаји ове релације релативно слаб. Новије студије су се, управо због тешкоће давања шире слике, окренуле инсистирању на посебно постављеним питањима и њиховој анализи помоћу једноставнијих начина истраживања, како би се ови „делићи истине” касније уклапали у сложенију и ширу слику о проблему.

Занимање аутора за феномен насиља у медијима сеже у тридесете године прошлог века, а прве анализе утицаја насиља у телевизијским програмима на публику појављују се у САД педесетих година, са налазима да је немогуће довести у директну везу насиље на ТВ екранима са насиљем у реалном животу (Schupak, 2015). Ипак, са ове временске дистанце, без дилеме се може утврдити да је знање о околностима под којима насиље у медијима може имати, пре свега, утицај на децу и младе људе (што је примарно и генерацијско одре-

ђење ове анализе), у међувремену знатно напредовало. Стога је данас теза о неделотворности медијског насиља неодржива и тешко да је било ко у озбиљним разматрањима овог феномена протезира.¹

Насиље у медијима и насиље младих – неки аспекти каузалности у теорији и пракси

Савремене психолошке теорије насиља, које не реферишу на теорију еволуције, углавном се ослањају на моделе учења и утицај модерног живота на насиље, попут насиља у медијима, на филму, у видео-играма (Boxer et al., 2015: 671-673). Иако наведени фактори из корпуса медијског простора имају потенцијалну улогу у развоју агресивног понашања, они свакако не могу да објасне дугу историју насиља која је позната на основу археолошких и палеонтолошких налаза, много пре развоја медија и савременог оружја, као ни распрострањеност агресивних образаца понашања међу савременим традиционалним друштвима која и даље нису под утицајем медијских садржаја (Рејковић, 2022: 104).

Оно што додатно доводи у сумњу валидност академских расправа о насиљу у медијима јесте чињеница да се многи истраживачи не могу сложити у оцени шта је то што би се могло подвести под насилне садржаје у медијима, односно које би све садржаје требало недвосмислено окарактерисати на овај начин. Значајан број различитих дефиниција последично доводи до различитих резултата истраживања, што онемогућује увид у праћење стварног стања у погледу повећавања, односно смањења насилних садржаја у медијима, као и до могућности упоређивања резултата бројних истраживања на том подручју. Управо због тога се резултати који нису продукт истраживања на истим дефиницијама насиља, не могу упоређивати, нити се на темељу таквих истраживања могу доносити закључци о променама у приказу насиља у медијима (Potter, 1999: 79-80).

Полазни постулати у проучавању насиља истичу постојање три кључна елемента према којима се супремационо моделују и дефиниције овог појма. Први од њих је свакако *намера*. Овај елемент обележен је питањем да ли за насилно дело мора постојати намера за чињењем насиља или се и несреће и природне катастрофе такође могу сматрати насилним делима? Друга кључна разлика у дефиницијама је *штета* која је проузрокована одређеним насилним делом. Односно, сматра ли се насиљем само бол почињена директно људима, или и другим живим бићима, односно животињама, биљкама? Сматрају ли се насиљем и дела која су почињена над материјалним стварима? Трећу разлику међу дефиницијама чини верификациони елемент који се тиче врсте насиља, односно сматра ли се насиљем само *физичко насиље* или и *вербално насиље* (Kanižaj, Siboci, 2011:15)?

¹ Истини за вољу, од аутора који су наставили да супремационо истичу непостојање пораста насиља у друштву са растом насиља у медијима треба споменути рад Џиба Фаулса (Fowles, 1999), у којем се он ограничава на телевизију као медиј, док је у каснијим расправама, које се односе на везу електронских медија и насиља, чешће наглашавао и могућност њихове корелативности.

И, као што то обично бива са дијапазоном који покрива дефинициони оквир неког појма, што је дефиниција насиља шира, односно што укључује више елемената, то ће и више насилних садржаја бити регистровано. Насупрот томе, дефиниција са мање укључених елемената имаће за последицу и мање насиља забележеног на овако избаждареном „детектору насиља”. Стога се насиље мора посматрати у ширем контексту, ослобођеном кумулативности његових елемената, тј. у критеријумском оквиру који дозвољава да се испуњењем било ког од елемената насиља, одређени чин окарактерише насиљем. Тако се, на пример, у дефиницији коју је понудила Светска здравствена организација (WHO, 2002: 5), елементима који се махом односе на чињење насиља, придружује и елемент ускраћивања – депривације, што битно мења (проширује) критеријумски оквир за одређење неког поступања као насилног.

Преводећи мерљивост насиља на ниво јавног простора и медија, због нарочите осетљивости медијског простора и могућег утицаја на публику, најчешће се прибегава дефинисању насиља у медијима које би укључивало што шири дијапазон градивних елемената виоленције. Ипак, једна од „новијих” дефиниција, која се у последње време највише користи, управо је Потерова (Potter, 1999: 69) дефиниција медијског насиља према којој је насиље „повреда нечије физичке и емоционалне добробити” која на једноставан, али и довољно прецизан начин сублимира све до сада наведене елементе.

Сведоци смо све израженијег утицаја савремених медија на друштво и појединце са насилним темама и описима. Доступност насиља које нас обасипа са медија чини да многи људи постану склони конзумацији таквих садржаја, не осећају проблем да га гледају, чак га путем електронских платформи даље деле и причају о томе. „Великом броју гледалаца који гледају сцене обезглављивања и других ужасних радњи не заигра ни мишић. То значи да су достигли тачку у којој су њихова осећања отупела” (Dosari, 2015). Лоша вест јесте и да толеранција према насиљу има цену. Према многим студијама из области психологије, социологије и криминалног понашања, изложеност таквој врсти насиља на различитим медијским каналима оставља дугорочне и/или краткорочне последице на оне који га гледају.

На основу најразличитијих истраживања о односу насиља, емитованог у медијима, и утицаја на касније понашање публике, без икакве дилеме може се тврдити да насилни садржаји имају већи утицај на млађу популацију. То се превасходно објашњава извесном поједностављеношћу са којом млади прате садржаје, понајпре због недовољно развијених когнитивних способности младог човека. Стога, њихову пажњу највише привлаче брзе сцене – оне у којима се нешто догађа, а сцене насиља представљају управо садржај представљен на такав начин.

Последњих година деца и тинејџери знатно више користе медије, делом и због експанзивног повећања употребе мобилних телефона. Више од 80 процената тинејџера данас поседује паметне телефоне, а више од половине каже да су „често” на мрежи и на неки начин „зависни” од својих уређаја (BBC NEWS, 2022). Истраживање објављено у међународном часопису *BMC Psychiatry*, анализирана је 41 студија о „проблематичном коришћењу такозваних паметних те-

лефона” у којој је учествовало 42.000 младих људи. Налази су поражавајући: 23 одсто испитаника понашали су се као прави зависници (Davis, 2019). Забележен је и интензиван облик узнемирености током периода када им је телефон био ван домашаја. Такав облик зависности доводи се у везу са другим проблемима, тврде аутори студије, као што су стрес, депресивно расположење, недостатак сна и смањена постигнућа у школи (Davis, op. cit.).

Такође, све већи број истраживачких анализа показује да експлицитне сцене насиља у медијима, као што су телевизија, друштвене мреже, филмови, музика и видео-игре, представљају озбиљну претњу по ментално здравље младих. Налази сугеришу да су стручњаци постигли консензус о реалности утицаја насилних медија на децу. Експерименталне студије су убедљиво показале да краткорочно, изложеност деце и одраслих медијском насиљу повећава могућност агресивног понашања, смањује просоцијално понашање и изазива насилну десензибилизацију. И лонгитудиналне експерименталне студије износе убедљиве доказе ове каузалности и показују да ће изложеност деце насиљу у електронским медијима довести до дугорочног повећања ризика од испољавања агресивног и насилног понашања (Guo, 2022). Резултати ових студија односе се на теорију подражаја којом се покушава објаснити повезаност приказивања насиља и насилничког понашања. „Према овој теорији, потребан је изванредан (насилни) подражај (priming) како би се подстакло одређено (агресивно) понашање” (Glomazić, Pavićević, 2016: 74).

Извештај америчке тајне службе и америчког Министарства образовања из 2002. године, који је испитао 37 инцидената циљаних пуцњава у школама и напада на школе од 1974. до 2000. године, открио је да је „више од половине нападача показало интересовање за насиље кроз филмове, видео-игрице, књиге и друге медије” (Vossekuil et. al., 2002). У „Изјави о политици насиља у медијима из 2009. године”, Америчка академија за педијатрију (American Academy of Pediatrics) указала је да „обимни истраживачки докази указују на то да медијско насиље може допринети агресивном понашању, смањењу осетљивости на насиље, ноћним морама и страху од повреде” (Council on Communications and Media, 2009). На то указује и теорија навикавања, која каже да стална изложеност телевизијском насиљу повећава праг толеранције на насиље, да би се оно, у коначном, нормализовало и сматрало уобичајеним понашањем (Kunczik i Zipfel, 2007).

Комисија за медијско насиље Међународног друштва за истраживање агресије (Media Violence Commission of the International Society for Research on Aggression - ISRA), у свом извештају о медијском насиљу истакла је да је „током протеклих 50 година, велики број студија спроведених широм света показао да гледање насилних садржаја на телевизији и играње насилних видео-игара повећавају вероватноћу за агресивно понашање” (Media Violence Commission, 2012). Једна од свеобухватних мета-анализа ефеката насилних видео-игара указује на то да „докази снажно сугеришу да изложеност насилним видео-игрицама представља узрочни фактор ризика за повећано агресивно понашање, агресивну спознају и агресивне афекте, као и за смањену емпатију и просоцијално понашање” (Anderson et al., 2010).

Упркос највећем броју истраживања која инсистирају на везама између медијског насиља и агресије, важно је истаћи и да је насиље у медијима само један од многих фактора ризика за касније агресивно и насилно понашање. Штавише, екстремно насилно понашање се никада не дешава када постоји само један фактор ризика. Дакле, „здрава, добро прилагођена особа са мало фактора ризика неће постати школски стрелац само зато што почне да игра много насилних видеоигрица или гледа много насилних филмова” (Gentile, Bushman, 2012).

Познавање ризика од агресије ученика може помоћи школском особљу да одреди за које ученике постоји већа вероватноћа да ће се свађати или можда малтретирати друге ученике. Управо Ђентиле (Gentile), који води Лабораторију за истраживање медија (Media Research Lab) на Државном универзитету у Ајови, указује да се са „преко 80% тачности” може предвидети које дете носи ризик да ће малтретирати осталу децу ако се знају три ствари: „да ли је у питању дечак или девојчица, да ли су се потукли у последњих годину дана и да ли конзумирају много медијског насиља” (Gentile, Bushman, *op. cit.*). Исти аутори истичу да је „најбољи појединачни предиктор будуће агресије у узорку основношколаца била агресија у прошлости, праћена насилним медијским излагањем, након чега је следила жртва агресије”. Додали су да њихов приступ факторима ризика може да „расхлади” бурну дебату о ефектима медијског насиља, јер „изложеност насилним медијима није једини фактор ризика за агресију” (Gentile, Bushman, *op. cit.*).

Насиље у медијима и задовољство публике – корак ка апологији

Данас се каже да је релативизација злочина опаснија од самог злочина. Тако је и са свим формама насиља у савременим друштвима. Релативизација насиља произилази из одбијања да се преузме одговорност. За све феномене најчешће кривимо друштво, што је свакако легитимно, али је чињеница да допринос може бити и индивидуални. Као појединци можемо да делујемо када препознамо различите видове насиља и да покушамо да их спречимо, а не да их релативизујемо. Релативизацији често подлежу масовни медији који од насиља праве сензацију и објављују ужасне снимке, а требало би да информишу о догађају и запрећеној казни за починиоце.

Други ефекат утицаја медијског насиља на децу јесте десензибилизација на насиље као узрок бола који се наноси другима (Gentile, 2003). То има за последицу повећање склоности ка одмазди и повећава перцепцију насилности према другима који се понашају насилно према њима. Насиље у медијима служи као оправдање насиља које чине деца и повећава њихове насилне склоности због недостатка страха од последица. То, такође, резултира недостатком емпатије код деце према болу који трпе други људи, што повећава њихову склоност да буду насилни према њима (Freedman, 2002).

Стопа гледања насилних телевизијских садржаја је у порасту од почетка новог миленијума и представља извор забринутости за друштво, због пораста слушајева насиља широм света. Према Америчком психолошком удружењу, дете или тинејџер у Америци годишње гледа, само на телевизији, око 10.000 убистава, силовања и тешких напада (Scarborough, 2022). То се, једним делом, може повезати са чињеницом да гледаоци уживају у таквим садржајима. Многи проучаваоци ове области истичу да је један од многих разлога због којег људи уживају у насилној забави задовољавање потребе за узбуђењем. Насилне слике могу изазвати јаке емоције код младих и повећати вероватноћу да ће се понашати насилно или уплашено. Један од разлога јесте и што „насиље за омладину представља врсту бунта, путем којег се доживљава катарза” (Ђорић, 2009:36). Иначе, теорија о катарзи сматра да насиље у медијима смањује насиље у реалности, јер кроз насилне медијске садржаје гледалац/читалац доживљава катарзу.

Такође, дискриминација и говор мржње у медијима не повређује само осећања појединаца или заједница на које циљају. Они, такође, могу допринети злочинима који су почињени над њима и потпирити пламен оружаног сукоба, те подстаћи или оправдати чињење злочина против етничких или националних група, као и подстицати насиље над одређеним демографским групама као што су жене, деца, избеглице, мањине или политичке личности опозиције. Говор мржње, генерисан путем масовних медија, подстиче на насиље, нарочито оне који су насиљу склони и то „путем подизања нивоа њихове агресивности и усмеравања према обележеном кривцу” (Subotić, 2010:311).

Студија под називом „Механизми друштвених медија за десничарско политичко насиље у 21. веку”, на основу истраживања спроведеног у Шведској 2020. године, показала је корелацију између твитова и објава на Фејсбуку који се тичу избеглица и броја напада на ову популацију у одређеном периоду. Према студији, што је већи број твитова и постова са речју „избеглица” (*flykting*), то је више напада на избегличке кампове у овој земљи које чине екстремисти (Khamaiseh, 2021). Студија је објаснила да алгоритми друштвених медија помажу да се произведе „ехо коморе”, односно да су појединци више изложени садржају који одговара њиховим личним преференцијама него било ком другом.

Другим речима, ови алгоритми пружају повећане могућности појединцима са расистичким склоностима да виде медијски садржај који приказује имигранте и избеглице као опасност за друштво, стварајући аполошки оквир за извршено насиље над њима (Khamaiseh, op. cit.). У најкраћем, онима који имају предиспозиције ка екстремизму, средства комуникације доприносе стварању обрасца према којем је „прибегавање насиљу оправдано, понекад чак и судбоносно” (Subotić, Dimitrijević, 2022:124).

Прилике у друштвеном и јавном простору Србије

Масовна убиства са почетка маја 2023. године, у размаку од само два дана, потресла су Србију. Прво је у злочину, са каквим се Србија до сада није суочавала, у јутарњим сатима 3. маја, тринаестогодишњи ученик Основне школе

„Владислав Рибникар” у Београду из ватреног оружја усмртио девет ученика и радника обезбеђења, а још пет ученика и једну наставницу тешко ранио. И док је јавност била у шоку због догађаја за који се наивно сматрало да се на овом простору не може десити, само дан касније, у околини Београда, у селима у близини Смедерева и Младеновца, догодио се нови масовни злочин – убијено је осам и рањено четрнаест млади људи, старости од 15 до 25 година.

Ови догађаји отворили су многа питања везана за насиље у јавном простору, која иначе муче друштво у вишедеценијском трајању, али и покренули нека нова, попут узрока, одговорности, али и општег менталног стања нације, превасходно младих људи. Такође, чини се, као никад раније, изражено је и јавно преиспитивање односа према насиљу. Да ли је време да релативизација и апологизација насиља уступе место недвосмисленој осуди свих његових друштвених варијетета? Да ли је време да насиље престане да се, као код присвојних заменица, мења само по лицима, па је „моје” и „наше” дозвољено, а „твоје” и „њихово” није? У којој је мери насиље у медијима одговорно за отелотворено насиље у стварном животу и шта о томе мисле грађани Србије? Питања је много.

Како су млади људи у већ набројеним истраживањима препознати као најлакша мета за менталну манипулацију, касније и потенцијално насилништво, важно је сазнати шта показују истраживања на тему менталног стања младих у Србији и земљама региона. У „Алтернативном извештају о положају и потребама младих”, који је објављен 2021. године, млади су сразмерно лошије оценили своје ментално у односу на физичко здравље. Управо старосна доб касне адолесценције указује на проблем, јер млади између 15 и 19 година најниже оцењују своје ментално здравље у поређењу са старосним групама од 20 до 29 година, док у родном контексту истраживање показује да младе жене ниже оцењују стање свог менталног здравља од еквивалентне старосне групе мушкараца. Према истраживању „Мишљење и ставови младих о анксиозности и менталном здрављу” (Dragić, et al., 2022), које је спровео креативни колектив *Pneuma films*, у сарадњи са платформом „Критички”, а чији су испитаници били млади из Србије, Хрватске, Црне Горе и Босне и Херцеговине, чак 92,4% испитаника наводи да су се некада осећали анксиозно (Stjepić, Subotić, 2022:59). Такође, резултати су показали да у породици често нема разумевања за осећања других чланова, а проблеми менталног здравља не схватају се озбиљно или се исмевају (Stjepić, Subotić, op. cit.).

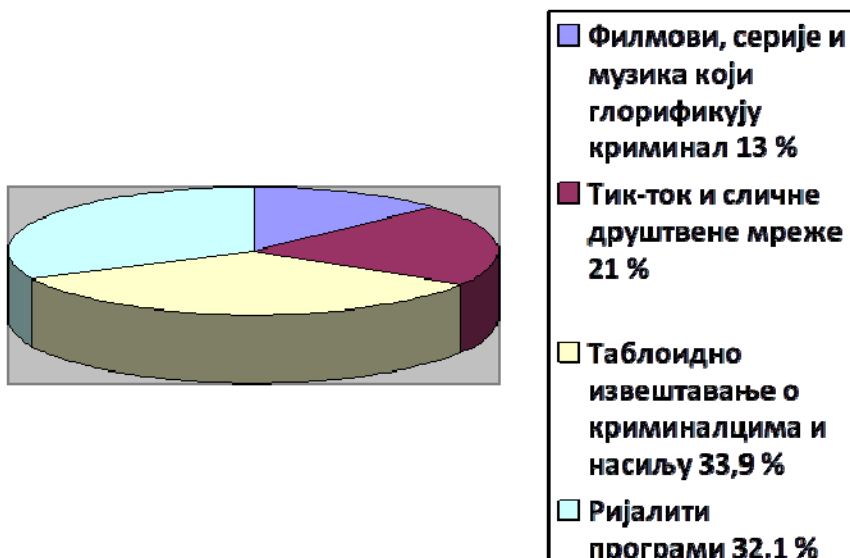
Резултати истраживања који се односе на заступљеност младих у медијима указују на чињеницу да се о младој популацији у Србији све чешће извештава као о протагонистима црних хроника, при чему се доводе у везу са насиљем. Насиље о којем се говори у медијима, а чији су актери млади, може се посматрати двојак. С једне стране, реч је о младима који су жртве насиља, а с друге стране, пажња се усмерава на младе као виновнике насилних дела. „Млади у медијском огледалу 2022” једно је од новијих истраживања које расветљава незахвалну позицију младих у домаћим медијима и указује да „профитно оријентисани медији о младима извештавају када се они нађу у центру неког скандала или трача и не виде потребу да пишу о проблемима или потребама ове ге-

нерације, док се у *main stream* медијима млади углавном појављују у црној хроници” (Ђорђевић, 2023). Према истом истраживању, у чак 40 одсто медијских објава млади се приказују у негативном контексту, док на проценат медијских извештавања са афирмишућим наративом о младима отпада тек око 20 процената укупних медијских објава (Stjерић, Subотић, op. cit.).

Из ових примера могу се донети два закључка. Један је да заиста постоје забрињавајући подаци о насиљу чији су виновници или жртве млади. Други, посматрано у дугорочном контексту, можда и више забрињавај јер показује да позитивно извештавање све мање постаје вест, а број прегледа у медијима који говоре о насиљу сведочи о токсичној вези конзумента медијских садржаја и оних који производе вести.

Када говоримо о идентификацији одређених садржаја у српским медијима, који у већој или мањој мери утичу на пораст насиља у друштву, индикативно је анкетање које је „Центар за локалну самоуправу” спровео у мају 2023. године, на узорку од 5120 грађана Србије. Према резултатима анкете, за пораст насиља у друштву највише се окривљује таблоидно новинарство, а одмах затим ријалити програми (CLS, 2023).

Да таблоидно извештавање о криминалу и насиљу представља „окидач” за даље насиље сматра 33,9 одсто учесника анкете, а да су то ријалити програми 32,1 одсто. Као следећу медијску категорију која послешује насиље у друштву, грађани препознају насилне садржаје на друштвеним мрежама, док, по њиховом мишљењу, филмови, серије и музика у најмањој мери утичу на насиље у друштву (CLS, 2023).

Слика 1 – Грађани Србије о узрочницима пораста насиља у друштву (графичка обрада аутора)

Већ је истакнуто да постоје бројна истраживања о релацији између посматрања насилног садржаја и стварања толеранције, неки би рекли и резистенције, према самом насиљу. Може се рећи да медији у Србији све више посежу за сензационализмом и да обилују садржајима са најразличитијим облицима насиља. Све приметнији је и стил комуникације са елементима отворене агресивности, који се примећује од ријалити програма, преко *talk show* емисија, па све до преноса заседања Народне скупштине. Насловне странице тиражних таблоида све чешће шире екстремистичке наративе, позивају на линч одређених група и личности и/или су „огласна табла” за наслове и фотографије са елементима насиља и опште нетолеранције. Анализом насловних страна дневних листова, махом таблоида, у периоду од извршења масовног убиства у школи „Владислав Рибникар” 3. маја, па до 11. јула ове године, недвосмислено се може закључити да начин медијске обраде насилних догађаја додатно узнемирава јавност и насиље легитимише као свеprisутно.

У прилог овој тези, наводимо само неке од ударних вести са насловних страна у анализираном периоду, поређаних хронолошким редоследом: „Дечак монструм: не кајем се, заслужили су” (Српски телеграф, 4. мај); „Наци-психо убио осморо младих” (Информер 6–7. мај); „Монструми вежбали убијање у истој стрељани” (Информер, 9 мај); „Мало им је крви, траже још” (Ало, 10. мај); „Пуцао на децу, па их оверавао” (Српски телеграф, 11. мај); „Костин предак побио и запалио 7 људи” (Српски телеграф, 12. мај); „Дечак жени разбио главу секиром, па избо њеног сина” (Ало, 15. мај); „Прете убиствима и силовањем деце” (Информер, 18. мај); „Опозиција гази преко мртве деце” (Ало, 23. мај); „Како да се поубијемо” (Српски телеграф, 26. мај); „Убио сам их, да моја мајка пати” (Српски телеграф, 7. јун); „Рус заклао жену, задавио сина, па се обесио” (Ало, 7. јун); „Почео лов на људе по улицама” (Српски телеграф, 12. јун); „Коста је чисто зло” (Информер, 19. јун); „Заклао жену, па њено тело бадио у каду” (Ало, 19. јун); „Заклао жену и пса, па го шетао улицом” (Ало, 20. јун); „Син тужитељке поломио лобању госту пивнице” (Куир, 3. јул); „Стриц покушао да силује глумца” (Ало, 4. јул); „Задавио Ноу, па је исекао сатаром и убацио у киселину” (Информер, 8. јул); „Раскомадао тиктокерку, па другара звао на пиво” (Ало, 9. јул); „Уништио Ноино тело, али сачувао део бутине” (Српски телеграф, 11. јул).

Овакав амбијент је најпогубнији за децу, али по принципу „спојених судова” негативно утиче и на одрасле. Стога се може рећи да се, од телевизије до издаваштва, наша култура своди на „популистичке обрасце који некритички и намерно пропуштају садржаје политичког екстремизма, нетолеранције, порнографије и релативизације злочина” (Subotić, 2013:177).

Да ли амбијент у српском друштву, артикулисан након трагичних догађаја почетком маја ове године, представља нову прилику за постављање питања: можемо ли, и колико, да заштитимо децу од таквих садржаја или да ли смо, и ако јесмо, у којој мери и зашто постали равнодушни, толерантни или, још горе, апологични на такве садржаје у медијима, па онда и у реалним животним ситуацијама? Оно што је немогуће очекивати у корпоративном управљању медији-

ма, где „насиље продаје производе”, јесте да их „очистимо” од насиља, али свакако можемо вратити културу општедруштвеног дијалога. С тим у вези, треба пронаћи оквире и механизме да се стимулишу и обезбеде средства за смањење и емитовање емисија са садржајем који би вршили позитиван утицај на децу и младе, али и на одрасле.

Уместо закључка

„Онај ко те образује има највећу моћ да од тебе направи генија, али и лудака”, парафразирана је стара индијска пословица. Иако се сматрало да ће почетак 21. века бити обележен значајним растом броја образованих и просвећених људи, то се нажалост није десило. Улогу онога ко одлучује у шта ће претворити конзумента медијских садржаја, нарочито у популацији људи с ниским образовањем, у великој мери су преузели масовни медији. Афирмативан утицај медија у савременом друштву је изузетно значајан и не може се доводити у питање. Али, исто тако је важан и начин на који извештавају о негативним друштвеним појавама, пре свега о насиљу, јер имају велики утицај на формирање вредносних судова појединаца.

Анализирајући утицај насиља у медијима на испољено насиље у реалном животу, и поред разлика које међу истраживачима постоје, оно што се недвосмислено може истаћи јесте да је, на темељу досадашњих налаза у науци, успостављен битан консензус да се у одређеним околностима може уочити веза између конзумирања медијског насиља и реалног агресивног понашања одређених људи и група. До приближавања у ставовима дошло се на основу општеприхваћене тезе да медијско насиље у одређеним (маргиналним) околностима појачава агресивност личности. Теза је иначе произашла из претпоставке да многе, иначе веома слабе везе (корелације) које се интерпретирају као индикатори за непостојање одређеног односа, ипак упућују на постојање одређеног односа у условима када су интегрисане присутне. Такође, веза која је просечно слаба или релативно слаба за све испитанике једног узорка, за неке испитанике, односно одређене делове популације, може имати значајан интензитет.

Изводећи паралелу овако изведене тезе са актуелном ситуацијом у српском друштву, склонији смо разумевању чињенице да ужасни догађаји које су у стању да изазову насилни појединци или групе, могу проћи без „епидемијских” размера по ширу заједницу, или бар по све делове популације, у тренутку извршења дела. Ипак, са сваким чином насиља и његовом медијском обрадом, праћеном порукама које су такође насилне, знатно се умањују шансе за адекватан друштвени и институционални одговор. Изналажење решења усмерених ка афирмацији дијалога и општој деекстремизацији наратива у јавном простору намеће се као један од најважнијих изазова пред којима се наше друштво и држава налазе. Улога медија у овом подухвату, који упорно изостаје, а који прижељкујемо, једна је од кључних.

Литература

[1] Anderson CA, Shibuya A, Ihori N, et al. (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in eastern and western countries: a meta-analytic review. *Psychol Bull.* 151-173.

[2] Analiza naslovnih strana dnevnih listova: „Informer“, „Srpski telegraf“, „Alo“ i „Kurir“, u periodu od 4. maja do 11. jula 2023. godine.

[3] BBC NEWS na srpskom (2022). Deca i tehnologija: Kada detetu dozvoliti mobilni telefon. 5 decembar 2022.

[4] Boxer, P., Groves C., Docherty M. (2015). Video games do indeed influence children and adolescents' aggression, prosocial behavior, and academic performance: A clearer reading of ferguson. *Perspectives on Psychological Science* 10: (5), 671-673.

[5] CLS (2023). Građani krive tabloide i rijaliti programe. <https://lokalnasamouprava.org/gradani-krive-tabloide-i-rijaliti-programe/>. Preuzeto 21. juna 2023.

[6] Council on Communications and Media (2009). From the American Academy of Pediatrics: Policy statement-Media violence. *Pediatrics.* 1495-1503.

[7] Davis, N. (2019). One in four children have problematic smartphone use. *The Guardian.* November 29. 2019.

[8] Dosari, S. (2016). Violence, media and our brains. *Arab News*, April 04.

[9] Dragić, S., Veljković, N., Jovanov, J. i Maslovarić, D. (2022). Mišljenje i stavovi mladih o anksioznosti i mentalnom zdravlju. *Pneuma Films.*

[10] Đorđević, K. (2023). Mladi u medijima uglavnom prikazani kao žrtve ili počinioci nasilja. *Politika*, 30. mart 2023.

[11] Đorić M. (2009). Desni ekstremizam na Balkanu posle Hladnog rata i mlada populacija. *Vojno delo* 1/2009. 33-42.

[12] Fowles, J. (1999). *The case for television violence.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

[13] Freedman, J. (2002). *Media Violence and Its Effect on Aggression: Assessing the Scientific Evidence,* Ontario: University of Toronto Press.

[14] Gentile DA, Bushman BJ. (2012). Reassessing media violence effects using a risk and resilience approach to understanding aggression. *Psychology of Popular Media Culture.* 1:138-151.

[15] Gentile, D. (2003). *Media Violence and Children: A Complete Guide for Parents and Professionals,* London: Greenwood Publishing Group.

[16] Glomazić H., Pavićević O. (2016) Mediji i nasilje: nasilje u medijima ili nasilni mediji. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.* Vol. 35: 3, 71-83.

[17] Guo, X. (2022). Research on the Influence of Media Violence on Youth. *Proceedings of the 2021 International Conference on Social Development and Media Communication (SDMC 2021).* Atlantis Press.

[18] Kanižaj, I, Ciboci, L. (2011) Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove. u: *Utjecaj, učinci i posljedice nasilja u medijima na djecu i mlade,* Zagreb: Matica hrvatska, 2011. str. 15. 11-34.

[19] Khamaiseh, M. (2021). The problem with hate speech: How the media has fuelled its rise. Al Jazeera Journalism Review. September 12, 2021.

[20] Kunczik, M. i Zipfel, A. (2007). Mediji i nasilje: aktualno stanje u znanosti. Medianali. 1 (1).1-26.

[21] Kunczik, M. (1975). Gewalt im Fernsehen. Eine Analyse der potentiell kriminogenen Effekte. Köln/Wien.

[22] Kunczik, M. (1998). Gewalt und Medien. Köln – Weimar –Wien.

[23] Media Violence Commission (2012). International Society for Research on Aggression (ISRA). Report of the media violence commission. Aggress Behav. 335-341

[24] Pejković, K. (2022). Evolucionarna teorija nasilja: ka konsilijentnom objašnjenju. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.

[25] Potter, W. J. (1999) On media violence. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications. 79-80.

[26] Scarborough, S. (2022). Critical Review of Violence Theories on Media and Violence, Journal of Mass Communication & Journalism, Mini Review - Vol. 12:474.

[27] Stjepić, D., Subotić, I. (2022). Mladi u medijskom ogledalu. Krovna organizacija mladih Srbije.

[28] Subotić M. (2010). Određenje savremenog ekstremizma. Vojno delo. Jesen. 297-313.

[29] Subotić, M.(2013). Ekstremističke tendencije kao prepreka u (pre)oblikovanju političkog identiteta Srbije. Kultura polisa Vol 10:21. 163-181.

[30] Subotić, M., Dimitrijević, I. (2022). Identities as Abused Category in Balkan Conflicts. In: Security Challenges of Modern Society: Dilemmas and Implications. Belgrade: University „Union – Nikola Tesla”, Niš: Faculty of Law. 115-130.

[31] Schupak, A. (2015). 50 years of research on TV violence and little progress. CBS News, January, 5.

[32] Vossekuil B, Fein RA, Reddy M, et al. (2002). The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the Prevention of School Attacks in the United States. Washington, US Dept of Education.

[33] WHO. (2002). World report on violence and health. Chapter 1. Violence - a global public health problem.

Резиме

Будући да је проучавање насиља у медијима, а нарочито довођење у везу са насиљем у реалном животу, нарочито деликатан проблем, приликом извођења закључака и генерализације у односу на ово питање неопходна је нарочита обазривост. Покушај поједностављења у односу на трансмисију медији – насиље и закључивање на основу емоција, лоше намере или, једноставно, недовољно са знања, на индиректан начин би допринело условима за даљу поларизацију у друштву. Иако аутори који се баве овом релацијом нису сагласни о степену каузалности медија и насиља, на основу досадашњих, нарочито новијих истраживања, сва-

како се може извести закључак да експанзивно и неконтролисано емитовање насиља од стране медијских провајдера представља озбиљан друштвени проблем, као и да значајно излагање насилним садржајима у медијима, може довести до нежељених последица на конзументе ових садржаја. Последице су различите, и варирају од усвајања друштвено неприхватљивих норми и вредносних ставова, искривљења слике о објективној стварности, стварања осећаја равнодушности и резистентности на насиље, па све до апологизације насиља, што представља само корак од стања у којем гледалац заправо постаје насилник.

Степен утицаја на конзументе се, према релевантим студијама, најпре односи на стање у којем се конзумент медијског насиља налази и пре приказивања насилних садржаја, као и од времена током којег је изложен медијском насиљу. Због недвосмисленог утицаја савремених медија, нарочито на млађу публику која је и најрањивија група која их прати, неопходно је разумети значај контроле и надзора данашњих медија који извештавају о насиљу, јер имају велики (код појединих категорија публике и пресудан) утицај на формирање њихових вредносних судова.

Не може се рећи да су медији директно одговорни за недавне масакре који су потресли српско друштво. Ипак, оно што се недвосмислено може закључити јесте да је ниво насиља у домаћим медијима одавно изнад границе прихватљивог и да ће, уколико се не предузму системске мере у регулисању овог питања, неконтролисана контаминација насиљем бити настављена, вероватно и интензивирана.

Подизање свести о размерама опасности у српском друштву које медијско насиље носи собом, може само иницијално допринети изналажењу мере између права на информисање и поштовања осталих људских права, тј. између потребе човека да буде информисан и поштовања елементарног људског достојанства. Друштвена осуда насиља након поменутих немилых догађаја даје простор за наду. Желимо да верујемо да ће и институције система следити ове поруке.

Кључне речи: *насиље, друштво, медији, млади, осуда, апологија, толеранција, релативизација*

© 2023 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

THE SOCIAL ASPECTS OF VIOLENCE AND THE MEDIA ROLE – BETWEEN CONDEMNATION AND APOLOGY

Milovan Subotić*
Miloš Milenković**

Достављен: 29. 06. 2023.

Језик рада: Енглески

Кориговано: 17. 07, 23. 08 и 15. 09. 2023.

Тип рада: Прегледни рад

Прихваћен: 26. 09. 2023.

DOI број: 10.5937/vojdelo2303067S

The mass murders at the "Vladislav Ribnikar" Elementary School in Belgrade and in the vicinity of Smederevo and Mladenovac, in addition to general condemnation and anxiety of people, have also opened up many questions about dimensions of violence in society, everyday life and public space. And, as it usually happens after an event with such adverse consequences, the response to serious crimes is, above all, in the repressive sphere - in the increased presence of the state repressive apparatus, proposing stricter legal provisions and rhetoric in public space that is "coloured" by emotional responses to the issue. This period is followed by a review and analysis of various social processes and phenomena that, in a different manner, have contributed to the occurrence of such events. Therefore, on the pages of this paper, starting from the already postulated social experiences with violence in public space, in various times, in different localities and from different subjects, the attention is primarily focused on the social aspects of violence in reality. Although it cannot be said that the media are directly responsible for the recent massacres that have upset the Serbian society, the media narratives after these tragedies point to the presence of violence in the media that exceeds the limits of what is acceptable. The response of institutions and society, directed towards the incrimination of such media behaviour and public action, is imposed as one of the most important challenges faced by our society and state.

Key words: *violence, society, media, youth, condemnation, apology, tolerance, relativization*

"If you live in a fictional world, then the fictional world becomes your reality"

Emanuel Tanay

* Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia, Belgrade, Republic of Serbia, milovan.subotic@mod.gov.rs, <https://orcid.org/0000-0001-8729-5742>

** University of Defence in Belgrade, Strategic Research Institute, Belgrade, Republic of Serbia, <https://orcid.org/0000-0003-1155-3797>

Introduction

Although violence in the media in the wider social discourse is directly related to violence in real life, one should be careful in scientifically concluding that this is the case *a priori*. The relationship between the media and violence, i.e. the degree of their causality, has changed from an academic point of view in the last few decades. In the paper "Violence on television - analysis of potential criminogenic effects", previously known ideas and scientific operationalization have been put in place, with the final message that a clear parallel cannot be drawn between the increase in aggressiveness on television with the increase in aggressiveness and committed violence in society. In particular, it is stated that "no empirical evidence can be given for an increase in aggressiveness that would be caused by showing violence in entertainment shows on television" (Kunzick, 1975:692), i.e. that "violent contents shown on television have no effect on the readiness of the information recipients to exhibit aggressive behaviour on their own" (Kunzick, gen. quote).

It is obvious that in the books written in the 1970s, there were no studies that would scientifically prove the connection between the media violence and violence committed in real life. Even then, what existed at the level of science and spectacle, were risky quasi-interpretations of facts. Many studies were implemented in such a way that they had to lead to the desired result – whether it was an increase in aggression through the media violence, its reduction or "just" ineffectiveness (Kunzick, 1998). If we take into account this kind of atmosphere in which the relations between violence in the media and the real one - which surrounds us, and also the lower level of violence and murders with elements of spectacle then, the thesis of ineffectiveness between the analysed categories, which was advocated and extended by Kunzick, seems as a completely correct academic view, adapted to the time in which it was established.

Even today, the research on the connection between the media and social violence has certain contradictions and shortcomings. Thus, for example, many studies still examine the same thematic aspects with the same methods, with only minor modifications, although the course of events in the "never faster century" demands an equally rapid scientific response. Therefore, the progress towards a more unambiguous understanding of this relationship is relatively weak. More recent studies, precisely due to the difficulty of providing a broader picture, have turned to insisting on specially posed questions and their analysis using simpler research methods, so that these "pieces of truth" would later fit into a more complex and broader picture of the problem.

The authors' interest in the phenomenon of violence in the media dates back to the 1930s, and the first analyses of the impact of violence in television programmes on the audience appeared in the US in the 1950s, with the findings that it is impossible to make a direct connection between violence on TV screens and violence in real life (Schupak, 2015). Nevertheless, from this time distance, it can be asserted without hesitation that knowledge about the circumstances under which violence in the media can have, first of all, an impact on children and young people (which is the primary and generational

determination of this analysis), has rapidly progressed in the meantime. Therefore, today the thesis about the ineffectiveness of the media violence is unsustainable and it is hardly possible for anyone to seriously consider this phenomenon.¹

Violence in the media and youth violence – some aspects of causality in theory and practice

Contemporary psychological theories of violence, which do not refer to the theory of evolution, mainly rely on learning models and the influence of modern life on violence, such as violence in the media, on film, in video games (Boxer et al., 2015: 671-673). Although the aforementioned factors from the media corpus have a potential role in the development of aggressive behaviour, they certainly cannot explain the long history of violence that is known on the basis of archaeological and paleontological findings, long before the development of the media and modern weapons, as well as the prevalence of aggressive behaviour patterns among modern traditional societies that are still not influenced by the media contents (Pejković, 2022: 104).

What further casts doubt on the validity of academic discussions about violence in the media is the fact that many researchers cannot agree on the assessment of what could be classified as violent contents in the media, that is, which contents should be unambiguously characterized in this manner. A great number of different definitions consequently leads to different research results, which makes it impossible to monitor the actual situation regarding the increase, that is, the decrease of violent contents in the media, as well as the possibility of comparing the results of numerous studies in this area. Precisely because of this, the results that are not the product of the research on the same definitions of violence can neither be compared, nor conclusions can be drawn on the basis of such research about changes in the presentation of violence in the media (Potter, 1999: 79-80).

The starting postulates in the study of violence emphasize the existence of three key elements according to which the definitions of this term are modelled using supremacy. The first of them is definitely *intention*. This element is marked by the question whether for a violent act there has to be an intention to commit violence or whether accidents and natural disasters can also be considered violent acts? The other key difference in definitions is *damage* caused by a particular violent act. In other words, is only pain inflicted directly on people, or other living beings, i.e. animals, plants, considered violence? Are acts committed against material goods also considered violence? The third difference between definitions is the verification element concerning the type of violence, that is, is only *physical violence* or also *verbal violence* considered violence (Kanižaj, Ciboci, 2011:15)?

¹ To tell the truth, among the authors who have continued to emphasize the absence of an increase in violence in society with the increase in violence in the media, we should mention the work of Jib Fowles (Fowles, 1999), in which he limits himself to television as a medium, while in later discussions, which are related to the connection between electronic media and violence, he often emphasized the possibility of their correlation.

Furthermore, as it is usually the case with the range that covers the definitional framework of some term, the broader the definition of violence is, that is, the more elements it includes, the more violent contents will be registered. On the contrary, a definition with fewer included elements will result in less violence recorded on such a calculated "violence detector". Therefore, violence has to be viewed in a broader context, freed from the cumulative nature of its elements, i.e. in the criteria framework that allows by the fulfillment of any of the elements of violence to characterize certain act as violence. Thus, for example, in the definition offered by the World Health Organization (WHO, 2002: 5), the element of denial - deprivation is added to the elements that mostly refer to the commission of violence, which greatly changes (expands) the criteria framework for defining some behaviour as violent.

Transferring the measurability of violence to the level of public space and the media, due to the particular sensitivity of the media and a potential impact on the audience, the definition of violence in the media is most often resorted to, which would include as wide a range of constituting elements of violence as possible. Nevertheless, one of the "newer" definitions, which has been most used recently, is exactly Potter's (Potter, 1999: 69) definition of the media violence, according to which violence is "an injury to one's physical and emotional well-being", which, in a simple, and also sufficiently precise manner, summarizes all the elements mentioned so far.

We are witnessing the increasingly pronounced influence of modern media on society and individuals with violent topics and descriptions. The availability of violence that showers us from the media makes many people prone to consuming such contents, they do not have a problem watching it, they even share it by electronic platforms and talk about it. "A great number of viewers, who watch the scenes of beheading and other horrific acts, do not move a muscle. It means that they have reached a point where their feelings are numb" (Dosari, 2015). The bad news is that tolerance of violence has a price. According to many studies in the field of psychology, sociology and criminal behaviour, the exposure to this type of violence on various media channels leaves long-term and/or short-term consequences on those who watch it.

On the basis of various research on the relationship between violence, the broadcast in the media, and the influence on the later behaviour of the audience, it can be claimed without any hesitation that violent contents have a greater impact on younger population. This is mainly explained by some simplification with which young people follow the contents, primarily due to insufficiently developed cognitive capabilities of a young person. Therefore, their attention is most attracted by fast scenes - those in which something happens, and the scenes of violence are precisely the content presented in such a way.

In recent years, children and teenagers have been using the media much more, partly due to the expansive increase in the use of mobile phones. More than 80 percent of teenagers today have smartphones, and more than a half says they are "often" online and "addicted" to their devices in some way (BBC NEWS, 2022). 41 studies on "the problematic use of the so-called smartphones" involving 42,000 young people have been analysed in the research published in the international

journal *BMC Psychiatry*. The findings are devastating: 23 percent of the respondents behaved like real addicts (Davis, 2019). An intense form of anxiety was also recorded during the period when their phone was out of reach. This type of addiction is related to other problems, according to the authors of the study, such as stress, depressed mood, the lack of sleep and reduced achievement in school (Davis, gen. quote).

Moreover, an increasing number of research analyses shows that explicit scenes of violence in the media, such as television, social networks, films, music and video games, represent a serious threat to the mental health of young people. The findings suggest that experts have reached a consensus about the reality of the impact of the violent media on children. Experimental studies have convincingly shown that in the short term, the exposure of children and adults to the media violence increases the possibility of aggressive behaviour, reduces prosocial behaviour and causes violent desensitization. Furthermore, longitudinal experimental studies provide convincing evidence of this causality and show that children's exposure to violence in electronic media will lead to a long-term increase in the risk of exhibiting aggressive and violent behaviour (Guo, 2022). The results of these studies refer to stimulus theory, which tries to explain the connection between the depiction of violence and violent behaviour. "According to this theory, a certain (violent) stimulus (priming) is needed in order to encourage some (aggressive) behaviour" (Glomazić, Pavičević, 2016: 74).

The 2002 report by the US Secret Service and the US Department of Education, which studied 37 incidents of targeted school shootings and attacks on schools from 1974 to 2000, found out that "more than a half of the attackers had shown an interest in violence through films, video games, books and other media" (Vossekuil et. al., 2002). In the "2009 Media Violence Policy Statement", the American Academy of Pediatrics noted that "extensive research evidence indicates that the media violence may contribute to aggressive behaviour, desensitization to violence, nightmares, and a fear of harm" (Council on Communications and Media, 2009). This is also indicated by the theory of habituation, which states that constant exposure to television violence increases the threshold of tolerance for violence, so that, in the end, it becomes normal and considered a common behaviour (Kunczik and Zipfel, 2007).

The Media Violence Commission of the International Society for Research on Aggression (ISRA), in its report on the media violence, pointed out that "over the past 50 years, a great number of studies conducted around the world has shown that viewing violent contents on television and playing violent video games increase the likelihood of aggressive behaviour" (Media Violence Commission, 2012). One of the comprehensive meta-analysis of the effects of violent video games indicates that "evidence strongly suggests that the exposure to violent video games is a causal risk factor for increased aggressive behaviour, aggressive cognition and aggressive affects, as well as decreased empathy and prosocial behaviour" (Anderson et al., 2010).

Despite the majority of the research that insists on the connections between the media violence and aggression, it is important to point out that the media violence is only one of many risk factors for later aggressive and violent behaviour. Moreover, extreme violent behaviour never occurs when only one risk factor is present. Thus, "a healthy, well-adjusted person with few risk factors will not become a school shooter just because they start playing a lot of violent video games or watching many violent films" (Gentile, Bushman, 2012).

Knowing students' risk of aggression can help school staff determine which students are more likely to argue or perhaps bully other students. Gentile, who manages the Media Research Lab at Iowa State University, points out that one can predict with "over 80% accuracy" which child is at risk of bullying other children if three things are known: "whether it is a boy or a girl, whether they have fought over the past year and whether they consume a lot of the media violence" (Gentile, Bushman, gen. quote). The same authors emphasize that "the best individual predictor of future aggression in a sample of elementary school students was the previous aggression, followed by violent media exposure, and followed by being a victim of aggression". They added that their approach to risk factors can "cool down" the heated debate about the effects of the media violence, because "the exposure to violent media is not the only risk factor for aggression" (Gentile, Bushman, gen. quote).

Violence in the media and audience satisfaction – a step towards an apology

Nowadays, it is said that the relativization of crime is more dangerous than the crime itself. It is the same with all forms of violence in modern societies. The relativization of violence comes from the refusal to take responsibility. We usually blame society for all phenomena, which is legitimate, but the fact is that the contribution can also be individual. As individuals, we can act when we recognize different types of violence and try to prevent them, not relativize them. The mass media that make a sensation out of violence and publish horrible footage, and which should inform about an event and the threatened punishment for the perpetrators, are often subjected to relativization.

The other effect of the media violence impact on children is desensitization to violence as a cause of pain inflicted on others (Gentile, 2003). This results in increasing the tendency to retaliate and increases the perception of violence towards others who behave violently towards them. Violence in the media serves as a justification for violence committed by children and increases their violent tendencies due to the lack of fear of consequences. It also results in children's lack of empathy for the pain of other people, which increases their tendency to be violent towards them (Freedman, 2002).

The viewing rate of violent television contents has been increasing since the beginning of the new millennium and is a source of concern for society, due to the increase in cases of violence around the world. According to the American Psychological Association, a child or teenager in the US watches about 10,000 murders, rapes and aggravated assaults on television alone every year (Scarborough, 2022). This can be partly related to the fact that viewers enjoy such contents. Many researchers in this field point out that one of many reasons people enjoy violent entertainment is to satisfy their need for excitement. Violent images can trigger strong emotions in young people and make them more likely to act violently or fearfully. One of the reasons is that "violence for youth represents a type of rebellion, through which catharsis is experienced" (Đorić, 2009:36). Otherwise, catharsis theory believes that violence in the media reduces violence in reality, because through violent media contents the viewer/reader experiences catharsis.

Moreover, discrimination and hate speech in the media do not only hurt the feelings of individuals or communities they target. They can also contribute to crimes committed against them and fuel a flame of an armed conflict, and encourage or justify the commission of crime against ethnic or national groups, as well as incite violence against certain demographic groups such as women, children, refugees, minorities or political opposition figures. Hate speech, generated through the mass media, incites violence, especially those who are prone to violence, "by raising the level of their aggressiveness and directing them towards a targeted culprit" (Subotić, 2010:311).

The study entitled "Social media mechanisms for right-wing political violence in the 21st century", based on the research conducted in Sweden in 2020, showed a correlation between tweets and Facebook posts about refugees and the number of attacks on this population in a given period. According to the study, the more tweets and posts with the word "refugee" (*flykting*), the more attacks on refugee camps in this country by extremists (Khamaiseh, 2021). The study explained that social media algorithms help produce "echo chambers", meaning that individuals are more exposed to content that matches their personal preferences than any other.

In other words, these algorithms provide increased opportunities for individuals with racist tendencies to view media content that presents immigrants and refugees as a danger to society, creating an apologetic framework for the violence perpetrated against them (Khamaiseh, gen. quote). In short, for those who have predispositions towards extremism, means of communication contribute to the development of a pattern according to which "resorting to violence is justified, sometimes even fatal" (Subotić, Dimitrijević, 2022:124).

The opportunities in the social and public space of Serbia

The mass murders from the beginning of May 2023, in only two days, have upset Serbia. Firstly, in the crime that Serbia has not faced so far, in the morning hours of May 3, a thirteen-year-old student of the "Vladislav Ribnikar" Elementary School in

Belgrade shot and killed nine students and a security guard, and seriously wounded five more students and a teacher. While the public was in shock due to the event that was naively believed to be impossible in this area, just a day later, in the vicinity of Belgrade, in the villages near Smederevo and Mladenovac, a new mass crime took place - eight were killed and fourteen young people, aged 15 to 25, wounded.

These events have opened up many issues related to violence in public space, which have plagued society for decades, and also raised some new ones, such as causes, responsibility, and also the general mental state of the nation, primarily young people. Moreover, it seems, like never before, that public questioning of attitudes towards violence has been expressed. Is it time for relativizing and apologizing of violence to give way to unequivocal condemnation of all its social varieties? Is it time for violence to stop changing only by person, as with possessive pronouns, so "mine" and "our" are allowed, but "your" and "their" are not? To what extent is violence in the media responsible for embodied violence in real life and what do the citizens of Serbia think about it? There are many questions.

Since young people are recognized in the above-mentioned research as the easiest target for mental manipulation, followed by potential violence, it is important to find out what the research shows on the topic of the mental state of young people in Serbia and the countries of the region. In the "Alternative report on the position and needs of youth", which was published in 2021, young people rated their mental health relatively worse than their physical health. It is the age of late adolescence that points to the problem, as young people between 15 and 19 rate their mental health the worst compared to the age groups of 20 to 29, while in a gender context, the research shows that young women rate their mental health lower than the equivalent age group of men. According to the research "Young people's opinion and attitudes about anxiety and mental health" (Dragić, et al., 2022), which was conducted by the creative collective *Pneuma films*, in cooperation with the Critical platform, and whose respondents were young people from Serbia, Croatia, Montenegro and Bosnia and Herzegovina, as many as 92.4% of the respondents state that they have once felt anxious (Stjepić, Subotić, 2022:59). Furthermore, the results have shown that the family often lacks an understanding for the feelings of other members, and mental health problems are not taken seriously or are ridiculed (Stjepić, Subotić, gen. quote).

The results of the research related to the representation of young people in the media indicate the fact that the youth in Serbia is increasingly being reported as the protagonists of the crime columns, where they are often related to violence. The violence that is discussed in the media, and whose actors are young people, can be viewed in two ways. On the one hand, we are talking about young people who are victims of violence, and on the other hand, attention is focused on young people as the perpetrators of violent acts. "The youth in the media mirror 2022" is one of the more recent studies that sheds light on the ungrateful position of young people in the national media and indicates that the "profit-oriented media report on young people when they find themselves at the centre of a scandal or gossip and do not see the need to write about problems or needs of this generation, while in the *main stream*

media young people mostly appear in the crime columns" (Đorđević, 2023). According to the same research, as many as 40 percent of the media reports show young people in a negative context, while the percentage of the media reports with an affirmative narrative about young people accounts for only about 20 percent of the total media reports (Stjepić, Subotić, gen. quote).

Two conclusions can be drawn from these examples. One is that there are indeed troublesome data on violence, whose perpetrators or victims are young people. The second, viewed in a long-term context, is perhaps more worrying because it shows that positive reporting is less and less becoming news, and the number of views in the media related to violence testifies to the toxic relationship between consumers of media contents and those who produce news.

When we talk about the identification of certain contents in the Serbian media, which to a greater or lesser extent influence the increase in violence in society, the survey conducted by the "Centre for Local Self-Government" in May 2023, on a sample of 5120 citizens of Serbia, is indicative. According to the results of the survey, tabloid journalism is most to blame for the increase in violence in society, followed by reality shows (CLS, 2023).

33.9 percent of the survey respondents believe that tabloid reporting on crime and violence is a "trigger" for further violence, and 32.1 percent believe that it is reality shows. Citizens recognize violent contents on social networks as the following media category that promotes violence in society, while, in their opinion, films, series and music have the least influence on violence in society (CLS, 2023).

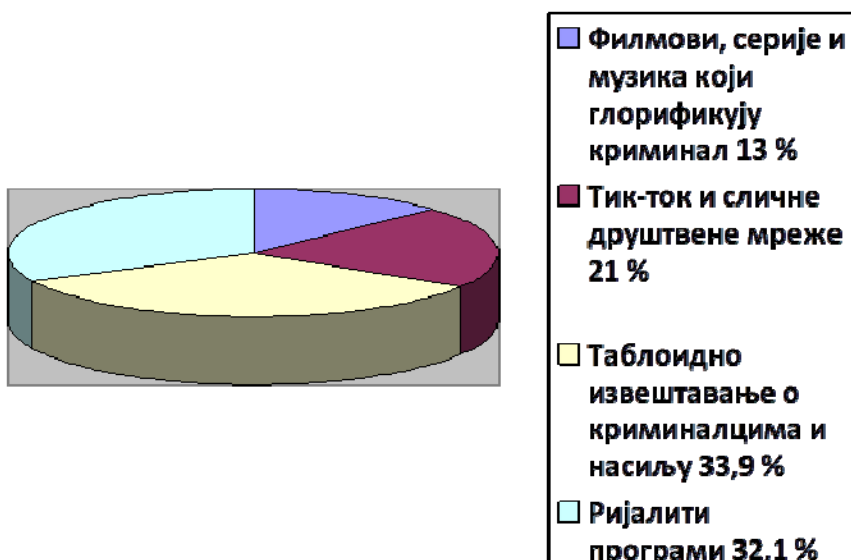

Figure 1 – The citizens of Serbia on the causes of the increase in violence in society (graphic processing by the authors)

It has already been pointed out that there are numerous studies on the relationship between viewing violent content and creating tolerance, some would say resistance, towards violence itself. It can be said that the media in Serbia is increasingly reaching for sensationalism and that it abounds in contents with various forms of violence. The style of communication with elements of open aggressiveness is becoming rather noticeable, which can be seen from reality programmes, through *talk shows*, and all the way to broadcasting the National Assembly sessions. The covers of circulation tabloids increasingly spread extremist narratives, call for lynching some groups and individuals and/or are a "noticeboard" for headlines and photos with elements of violence and general intolerance. By analysing the covers of daily newspapers, mainly tabloids, in the period from the mass murder in the "Vladislav Ribnikar" School on May 3, until July 11 of this year, it can be unequivocally concluded that the media reporting of violent events further disturbs the public and legitimizes violence as ubiquitous.

In support of this thesis, we list only some of the headline news in the analysed period, arranged in chronological order: "Boy monster: I don't regret it, they deserved it" (Srpski Telegraf, May 4); "Nazi-psycho killed eight young people" (Informer, May 6-7); "Monsters practiced killing in the same shooting range" (Informer, May 9); "They had little blood, they search for more" (Alo, May 10); "Shot at children, then killed them" (Srpski Telegraf, May 11); "Kosta's ancestor killed and set fire to 7 people" (Srpski Telegraf, May 12); "A boy smashed a woman's head with an ax, then stabbed her son" (Alo, May 15); "Threats of killing and raping children" (Informer, May 18); "The opposition is stepping over dead children" (Alo, May 23); "How to kill among ourselves" (Srpski Telegraf, May 26); "I killed them, so that my mother would suffer" (Srpski Telegraf, June 7); "A Russian slaughtered his wife, strangled his son, then hanged himself" (Alo, June 7); "The hunt for people in the streets has begun" (Srpski Telegraf, June 12); "Costa is pure evil" (Informer, June 19); "Slaughtered his wife, then threw her body into the bathtub" (Alo, June 19); "Slaughtered his wife and a dog, then walked naked down the street" (Alo, June 20); "The prosecutor's son broke the skull of a beer bar guest" (Kurir, July 3); "The uncle tried to rape the actor" (Alo, July 4); "He strangled Noa, then he cut her with a cleaver and put her in acid" (Informer, July 8); "Tore a TikTok girl to pieces, then invited a friend for beer" (Alo, July 9); "He destroyed Noa's body, but saved a part of her thigh" (Srpski Telegraf, July 11).

This kind of atmosphere is the most destructive for children, but according to the principle of "merged judgements", it also negatively affects adults. Therefore, it can be said that, from television to publishing, our culture is limited to "populist patterns that uncritically and deliberately allow for contents of political extremism, intolerance, pornography and the relativization of crime" (Subotić, 2013:177).

Does the atmosphere in the Serbian society, articulated after the tragic events at the beginning of May this year, represent a new opportunity to ask the question: can we, and how much, protect children from such contents or whether, and if so, to what extent and why have we become indifferent, tolerant or, even worse, apologetic about such contents in the media, and then in real life situations? What is impossible

to expect in the corporate media management, where "violence sells products", is to "cleanse" them of violence, but we can certainly restore the culture of general social dialogue. In this regard, frameworks and mechanisms should be found to stimulate and provide means for recording and broadcasting programmes with content that would have a positive impact on children and young people, as well as adults.

Instead of conclusion

"The one who educates you has the greatest power to make you a genius, and also a madman", is a paraphrased old Indian proverb. Although it was believed that the beginning of the 21st century would be marked by a great increase in the number of educated and enlightened people, unfortunately that did not happen. The role of the one who decides what to turn the consumer of media contents into, especially in the population of people with low education, has largely been taken over by the mass media. The affirmative influence of the media in modern society is highly significant and cannot be questioned. However, the way in which they report on negative social phenomena, above all, violence, is also important, because they have a great influence on the development of individual value judgements.

Analysing the impact of violence in the media on the expressed violence in real life, despite differences among researchers, what can be unequivocally highlighted is that, based on the findings in science so far, an important consensus has been established that in some circumstances the connection between the consumption of the media violence and real aggressive behaviour of certain people and groups can be noticed. Bringing attitudes closer has been done on the basis of the generally accepted thesis that the media violence in certain (marginal) circumstances increases the aggressiveness of a person. The thesis is based on the assumption that many, otherwise very weak connections (correlations), which are interpreted as indicators for the absence of some relationship, nevertheless indicate the existence of some relationship in conditions when integrating factors are present. Moreover, a connection that is on average weak or relatively weak for all respondents of a sample, for some respondents, that is, for certain parts of the population, can have great intensity.

Drawing a parallel between this thesis and the current situation in the Serbian society, we are more inclined to understand the fact that terrible events that are capable of being caused by violent individuals or groups can happen without "epidemic" proportions for the wider community, or at least for all parts of the population, at the moment of the commission of the crime. However, with each act of violence and its media coverage, accompanied by messages that are also violent, the chances for an adequate social and institutional response are greatly reduced. Finding solutions aimed at affirming dialogue and general de-extremism of narratives in public space is one of the most important challenges faced by our society and state. The role of the media in this endeavour, which is persistently absent, and which we wish for, is one of the key ones.

Literature

[1] Anderson CA, Shibuya A, Ihori N, et al. (2010). Violent video game effects on aggression, empathy, and prosocial behavior in eastern and western countries: a meta-analytic review. *Psychol Bull.* 151-173.

[2] Analiza naslovnih strana dnevnih listova: „Informer“, „Srpski telegraf“, „Alo“ i „Kurir“, u periodu od 4. maja do 11. jula 2023. godine.

[3] BBC NEWS na srpskom (2022). Deca i tehnologija: Kada detetu dozvoliti mobilni telefon. 5 decembar 2022.

[4] Boxer, P., Groves C., Docherty M. (2015). Video games do indeed influence children and adolescents' aggression, prosocial behavior, and academic performance: A clearer reading of ferguson. *Perspectives on Psychological Science* 10: (5), 671-673.

[5] CLS (2023). Građani krive tabloide i rijaliti programe. <https://lokalnasamouprava.org/gradani-krive-tabloide-i-rijaliti-programe/>. Preuzeto 21. juna 2023.

[6] Council on Communications and Media (2009). From the American Academy of Pediatrics: Policy statement-Media violence. *Pediatrics.* 1495-1503.

[7] Davis, N. (2019). One in four children have problematic smartphone use. *The Guardian.* November 29. 2019.

[8] Dosari, S. (2016). Violence, media and our brains. *Arab News*, April 04.

[9] Dragić, S., Veljković, N., Jovanov, J. i Maslovarić, D. (2022). Mišljenje i stavovi mladih o anksioznosti i mentalnom zdravlju. *Pneuma Films.*

[10] Đorđević, K. (2023). Mladi u medijima uglavnom prikazani kao žrtve ili počinioci nasilja. *Politika*, 30. mart 2023.

[11] Đorić M. (2009). Desni ekstremizam na Balkanu posle Hladnog rata i mlada populacija. *Vojno delo* 1/2009. 33-42.

[12] Fowles, J. (1999). *The case for television violence.* Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

[13] Freedman, J. (2002). *Media Violence and Its Effect on Aggression: Assessing the Scientific Evidence,* Ontario: University of Toronto Press.

[14] Gentile DA, Bushman BJ. (2012). Reassessing media violence effects using a risk and resilience approach to understanding aggression. *Psychology of Popular Media Culture.* 1:138-151.

[15] Gentile, D. (2003). *Media Violence and Children: A Complete Guide for Parents and Professionals,* London: Greenwood Publishing Group.

[16] Glomazić H., Pavićević O. (2016) Mediji i nasilje: nasilje u medijima ili nasilni mediji. *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja.* Vol. 35: 3, 71-83.

[17] Guo, X. (2022). Research on the Influence of Media Violence on Youth. *Proceedings of the 2021 International Conference on Social Development and Media Communication (SDMC 2021).* Atlantis Press.

[18] Kanižaj, I, Ciboci, L. (2011) Kako je nasilje preko medija ušlo u naše domove. u: *Utjecaj, učinci i posljedice nasilja u medijima na djecu i mlade,* Zagreb: Matica hrvatska, 2011. str. 15. 11-34.

[19] Khamaiseh, M. (2021). The problem with hate speech: How the media has fuelled its rise. *Al Jazeera Journalism Review*. September 12, 2021.

[20] Kunczik, M. i Zipfel, A. (2007). Mediji i nasilje: aktualno stanje u znanosti. *Medianali*. 1 (1).1-26.

[21] Kunczik, M. (1975). *Gewalt im Fernsehen. Eine Analyse der potentiell kriminogenen Effekte*. Köln/Wien.

[22] Kunczik, M. (1998). *Gewalt und Medien*. Köln – Weimar –Wien.

[23] Media Violence Commission (2012). International Society for Research on Aggression (ISRA). Report of the media violence commission. *Aggress Behav*. 335-341

[24] Pejković, K. (2022). *Evoluciona teorija nasilja: ka konsilijentnom objašnjenju*. Doktorska disertacija. Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet.

[25] Potter, W. J. (1999) *On media violence*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications. 79-80.

[26] Scarborough, S. (2022). Critical Review of Violence Theories on Media and Violence, *Journal of Mass Communication & Journalism*, Mini Review - Vol. 12:474.

[27] Stjepić, D., Subotić, I. (2022). *Mladi u medijskom ogledalu*. Krovna organizacija mladih Srbije.

[28] Subotić M. (2010). *Određenje savremenog ekstremizma*. *Vojno delo*. Jesen. 297-313.

[29] Subotić, M.(2013). *Ekstremističke tendencije kao prepreka u (pre)oblikovanju političkog identiteta Srbije*. *Kultura polisa* Vol 10:21. 163-181.

[30] Subotić, M., Dimitrijević, I. (2022). *Identities as Abused Category in Balkan Conflicts*. In: *Security Challenges of Modern Society: Dilemmas and Implications*. Belgrade: University „Union – Nikola Tesla”, Niš: Faculty of Law. 115-130.

[31] Schupak, A. (2015). 50 years of research on TV violence and little progress. *CBS News*, January, 5.

[32] Vossekuil B, Fein RA, Reddy M, et al. (2002). *The Final Report and Findings of the Safe School Initiative: Implications for the Prevention of School Attacks in the United States*. Washington, US Dept of Education.

[33] WHO. (2002). *World report on violence and health*. Chapter 1. Violence - a global public health problem.

S u m m a r y

Since the study of violence in the media, especially relating it to violence in real life, is a particularly delicate problem, a special caution is necessary when drawing conclusions and generalization in relation to this issue. An attempt to simplify in relation to the media - violence transmission and conclusions based on emotions, bad intentions or, simply, insufficient knowledge, would indirectly contribute to the conditions for further polarization in society. Although the authors dealing with this relationship do not agree on the degree of causality of the media and violence, based on previous, especially recent research, it can certainly be

concluded that the expansive and uncontrolled broadcasting of violence by media providers represents a serious social problem, as well as that great exposure to violent contents in the media can lead to unwanted consequences for the consumers of these contents. The consequences are different, and vary from adopting socially unacceptable norms and values, distorting the image of objective reality, creating a feeling of indifference and resistance to violence, all the way to apologising for violence, which is only a step away from the state in which the viewer actually becomes the bully.

According to relevant studies, the degree of influence on consumers first of all refers to the state in which the consumers of the media violence find themselves even before broadcasting violent contents, as well as the time during which they are exposed to the media violence. Due to the unequivocal influence of modern media, especially on the younger audience, which is also the most vulnerable group that follows them, it is necessary to understand the importance of control and supervision of the media today that report on violence, because they have a great (decisive for certain categories of the audience) influence on the development of their value judgements.

It cannot be said that the media are directly responsible for the recent massacres that have upset the Serbian society. However, what can be unequivocally concluded is that the level of violence in the national media has long been beyond the acceptable limit and that, unless systemic measures are undertaken to regulate this issue, the uncontrolled contamination with violence will continue, probably intensify, as well.

Raising awareness of the scale of danger in the Serbian society that the media violence carries with it can only initially contribute to finding a balance between the right to information and obeying other human rights, i.e. between a man's need to be informed and respect for basic human dignity. The social condemnation of violence after the aforementioned unfortunate events gives room for hope. We would like to believe that the institutions of the system will also follow these messages.

Key words: violence, society, media, youth, condemnation, apology, tolerance, relativization

© 2023 The Authors. Published by *Vojno delo* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>).

This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

